

Monika Sadowska

Ekonomiczne, socjalne i kulturalne prawa dzieci

Economic, social and cultural rights of children

Człowiek z racji bycia istotą ludzką jest podmiotem wszystkich praw wynikających z jego człowieczeństwa. Chodzi tu o prawa związane zarówno z potrzebami materialnymi, społecznymi, jak i kulturalnymi. Prawa te mają szczególnie charakter, gdyż stanowią gwarancję rozwoju osobowego każdego człowieka, a w konsekwencji wpływają na kondycję całego społeczeństwa. Dzieci, z uwagi na wiek i związane z tym naturalne ograniczenia, nie zawsze z tych praw mogą korzystać. Zależy to od stopnia ich dojrzałości i możliwości rozeznania oraz samodzielnej oceny swojej sytuacji.

Dzieci z racji swej niedojrzałości fizycznej, umysłowej i społecznej wymagają opieki i ochrony nie tylko ze strony rodziców, lecz także ze strony władz publicznych, ponieważ same nie są w stanie zapewnić skutecznej ochrony swoich praw i godziwej egzystencji. Zakres obowiązków władz publicznych w zakresie ochrony praw dziecka został szeroko zakreślony. Chodzi bowiem o zabezpieczenie praw dzieci, które stanowią gwarancję harmonijnego rozwoju, poszanowania godności oraz zapewnienia ochrony przed złym traktowaniem. Pomimo widocznych efektów działań na rzecz ochrony praw dzieci potrzebne są dalsze prace, mające na celu realizację i ochronę praw dziecka m.in. w środowisku rodzinnym, szkolnym czy w ochronie zdrowia. Niezbędne jest stałe zwiększanie świadomości społecznej, że prawa dziecka nie istnieją bez odpowiedzialności osób dorosłych, od których dzieci są z natury rzeczy zależne, a zależność ta jest tym większa, im dziecko jest młodsze.

Słowa kluczowe: godność człowieka, prawa dziecka, prawa społeczne, prawo do ochrony zdrowia, prawo do nauki, zabezpieczenie społeczne.

Man, by virtue of being a human being, is the subject of all rights arising from his humanity. These are rights related to both material, social and cultural needs. These rights are of a special nature, as they are a guarantee of the personal development of each person, and consequently affect the condition of society as a whole. Children, due to their age and related natural limitations, cannot always exercise these rights. This depends on their maturity and ability to discern and independently assess their situation.

Children, due to their physical, mental and social immaturity, require care and protection not only from their parents, but also from public authorities, because they alone are unable to provide themselves with effective protection of their rights and a dignified existence. The scope of the public authorities' duties to protect the rights of the child has been defined broadly. This is because it is about the protection of children's rights, which are a guarantee of harmonious development, respect for dignity and ensuring protection from ill-treatment. Despite the visible results of efforts to protect children's rights, further work is needed to realize and protect children's rights in the family, school and health care environments. It is necessary to constantly raise public awareness that children's rights do not exist without the responsibility of adults, on whom children are inherently dependent, and this dependence is greater the younger the child is.

Key words: human dignity, children's rights, social rights, right to health care, right to education, social security.

Wprowadzenie

Janusz Korczak powiedział, że „Dziecko to także człowiek tylko, że jeszcze mały...”¹. Dziecko pod względem człowieczeństwa jest równe dorosłemu. Jest człowiekiem, tu i teraz, którego charakteryzuje taka sama godność osobowa, co człowieka dorosłego. Godność osobowa jest bowiem wartością o charakterze przyrodzonym. Nie jest czymś dodanym do człowieczeństwa człowieka, ale wiąże się z samym faktem bycia

---

¹ J. Korczak, „Prawa Dziecka” <http://przedszkole411.waw.pl/wp-content/uploads/Wiersz-Prawa-Dziecka.pdf>, data dostępu: 26 sierpień 2023.

człowiekiem. Tkwi w samej strukturze bytowej osoby ludzkiej. Godność jest niezbywalna, nie można się jej zrzec, organy publiczne ani nikt inny nie może jej znieść, zawiesić jej istnienia, czy też ograniczyć. Godność przysługuje człowiekowi zawsze, niezależnie od wieku i zachowania. Jest nienaruszalna, niederogowalna i nieredukowalna. Niemożliwe jest także wydzielenie jej fragmentów, a w konsekwencji niemożliwe jest jakiegokolwiek jej uszczuplenie. Godność osoby ludzkiej nie jest też stopniowalna, podobnie jak i sama osoba ludzka nie podlega żadnemu kategoryzowaniu². Nie można bowiem być człowiekiem bardziej lub mniej. Godność osoby jest podstawą równości wszystkich ludzi, przysługuje każdemu człowiekowi w jednakowym stopniu³, na równi zatem dziecku i człowiekowi dorosłemu.

Godność jest fundamentalną kategorią prawną wyrażoną w ustawie zasadniczej. Zgodnie z art. 30 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej „Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych”⁴. Oznacza to, że człowiek z racji bycia osobą ludzką jest podmiotem wszystkich praw wynikających z jego człowieczeństwa. Chodzi przy tym o prawa zarówno związane z potrzebami materialnymi, społecznymi i kulturalnymi człowieka. Z powyższego wynika również, że jeśli dziecku przysługuje jakieś prawo, to państwo musi zapewnić możliwość jego realizacji, jak też muszą istnieć procedury dochodzenia tego prawa. Należy przy tym zaznaczyć, że z uwagi na wiek i związane z tym ograniczenia dzieci nie zawsze z tych praw mogą korzystać. Zależy to od stopnia ich dojrzałości i możliwości rozeznania oraz oceny swojej sytuacji. Dzieci, z natury rzeczy, nie są zdolne do samodzielnego kierowania swoimi sprawami życiowymi, gdyż podmiotowość prawna nie jest równoznaczna ze zdolnością do działania, i to działania z pełnym rozeznaniem jego konsekwencji. Dlatego w ich imieniu działają rodzice lub opiekunowie prawni.

---

² J. Mariański, *Godność ludzka jako wartość i sposoby jej uzasadniania w opinii młodzieży*, „Zeszyty Naukowe KUL” 2019, nr 4, s. 5.

³ Ibidem, s. 6.

⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. 1997 r., Nr 78, poz. 483 z późn. zm. (dalej: Konstytucja RP).

Konstytucja RP w art. 72 wskazuje na ochronę *praw dziecka*, którą zapewnia Rzeczpospolita Polska⁵. W myśl jej postanowień dziecko to osoba małoletnia, która z racji swej niedojrzałości fizycznej, umysłowej i społecznej wymaga opieki i ochrony nie tylko ze strony rodziców, lecz także ze strony władz publicznych. Niemniej treść przepisu art. 72 Konstytucji RP nie ogranicza się jedynie do zapewnienia dziecku opieki, ale przyznaje każdej osobie uprawnienie do żądania od organów władzy publicznej ochrony *dziecka* przed patologiami, takimi jak: przemoc, okrucieństwo, wyzysk oraz demoralizacja, z którymi dziecko może zetknąć się w domu rodzinnym i poza nim. Dla wystąpienia z takim żądaniem nie jest konieczne wykazanie jakiegokolwiek interesu prawnego czy powiązania z danym dzieckiem⁶. Zakres obowiązków władz publicznych w zakresie ochrony praw dziecka został zatem zakreślony szeroko. Chodzi bowiem o zabezpieczenie praw dzieci i zapewnienie im harmonijnego rozwoju, z poszanowaniem ich godności oraz podmiotowości, a także zapewnienia ochrony przed złym traktowaniem.

Pomoc władz publicznych jest szczególnie niezbędna w przypadku dziecka pozbawionego pieczy rodzicielskiej. Przepis art. 72 w ust. 2 Konstytucji RP przewiduje bowiem, że każde *dziecko (również cudzoziemiec)*, które jest pozbawione opieki ze strony rodziców, ma *prawo* do opieki oraz pomocy władz publicznych. Obowiązek opieki i pomocy władz publicznych aktualizuje się dopiero w razie pozbawienia dziecka opieki rodzicielskiej. Opieka państwa pełni rolę subsydiarną względem opieki rodzicielskiej. Państwo powinno rodziców wspomagać, nie zastępować w realizacji funkcji wychowawczej i opiekuńczej, dopóki nie jest to konieczne ze względu na dobro dziecka. Znaczenie art. 72 ust. 2 należy odczytywać na tle art. 48 ust. 2 Konstytucji RP, z którego wynika, że ograniczenie lub pozbawienie praw rodzicielskich może nastąpić tylko wyjątkowo, czyli w wypadkach przewidzianych w ustawie i na podstawie orzeczenia sądowego. Z treści przepisu wynika, że to rodzicom, nie państwu, przysługuje prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi

---

⁵ Artykuł 72 Konstytucji RP ma on następujące brzmienie: „1. Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją. 2. Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej ma prawo do opieki i pomocy władz publicznych. 3. W toku ustalania praw dziecka organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka. 4. Ustawa określa kompetencje i sposób powoływania Rzecznika Praw Dziecka”.

⁶ L. Garlicki, M. Dertaltka, Komentarz do art. 72, [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016.

przekonaniami⁷. Jednocześnie oznacza to, że rodzice dbają nie tylko o rozwój fizyczny dziecka, lecz także mają prawo podejmować wszelkiego rodzaju działania, mieszczące się w ramach ich własnych przekonań, których celem powinno być ukształtowanie dziecka pod względem moralnym, estetycznym oraz światopoglądowym. W procesie wychowawczym rodzice powinni uwzględniać jednak stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania (art. 48 ust. 1 Konstytucji RP), a kierując się dobrem dziecka, mają obowiązek wysłuchać *dziecko* oraz w miarę możliwości wziąć pod uwagę jego zdanie (art. 72 ust. 3 Konstytucji RP). Uwzględnianie stopnia dojrzałości dziecka oznacza również, że jego zdanie powinno być – wraz z jego wzrostem – w coraz większym stopniu brane pod uwagę przy podejmowaniu przez rodziców decyzji dotyczących procesu wychowawczego. Przyjmuje się bowiem, że z wiekiem wzrasta stopień dojrzałości dziecka, a tym samym zdolność do kształtowania własnych poglądów. Wydaje się przy tym, że dziecko powinno mieć możliwość wyboru zasad postępowania oraz leżących u ich podstaw wartości, nawet gdyby były one nie do końca zgodne z przekonaniami rodziców. Wprawdzie poglądy dziecka nie są wiążące dla osób odpowiedzialnych za dziecko, to jednak w miarę możliwości powinny być uwzględniane.

Jednocześnie należy zwrócić uwagę, że przepisy dotyczące ochrony praw dziecka zostały w Konstytucji RP umiejscowione w podrozdziale dotyczącym wolności i praw ekonomicznych, socjalnych i kulturalnych, które są ściśle związane z pozycją ekonomiczną i egzystencją człowieka. Prawa te gwarantują jednostce odpowiedni status społeczny i minimum socjalnego bytu oraz rozwoju poprzez zabezpieczenie zdrowotnych, ekonomicznych, kulturalnych i intelektualnych potrzeb jednostki. Jednocześnie realizacja tych praw stanowi podstawę rozwoju społeczno-gospodarczego państwa. Umieszczenie zatem przepisów dotyczących ochrony praw dziecka wśród praw socjalnych powinno być odczytywane jako gwarancja zapewnienia opieki tym, którzy w rzeczywistości stanowią podwalinę istnienia społeczeństwa i w konsekwencji państwa. Ze względu jednak na swoją niedojrzałość i zależność od innych osób wymagają troski nie tylko ze strony rodziców lub innych opiekunów prawnych, lecz także ze strony władz publicznych, sami bowiem nie mogą ochronić swoich

⁷ M. Florczak-Wątor, Komentarz do art. 72, [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, red. P. Tuleja, LEX/el 2021.

praw czy zapewnić sobie godziwej egzystencji i funkcjonowania w społeczeństwie.

Prawodawca powołał specjalny organ, który ma stać na straży praw dziecka w Polsce, jakim jest Rzecznik Praw Dziecka (art. 72 ust. 4 Konstytucji RP) (dalej: RPD). Organ ten otrzymał wprawdzie rangę konstytucyjną, niemniej podstawowe zadania rzecznika określa ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka⁸. Zgodnie z art. 3 ust. 2 ustawy rzecznik podejmuje działania na rzecz ochrony praw dziecka, w szczególności w zakresie: 1) prawa do życia oraz ochrony zdrowia; 2) prawa do wychowania w rodzinie; 3) prawa do godziwych warunków socjalnych; 4) prawa do nauki. Rzecznik podejmuje działania zmierzające do ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem (art. 3 ust. 3 ustawy o RPD). Działania te są zbieżne z obowiązkiem wynikającym z art. 72 Konstytucji RP. Ponadto w art. 3 ust. 4 ustawy o RPD zaznacza się, że rzecznik szczególną troską oraz pomocą otacza dzieci niepełnosprawne. Obowiązkiem rzecznika jest także upowszechnianie praw dziecka oraz metod ich ochrony (art. 3 ust. 5 ustawy o RPD). Rzecznik przy wykonywaniu swoich uprawnień zobowiązany jest kierować się dobrem dziecka oraz brać pod uwagę to, że naturalnym środowiskiem rozwoju dziecka jest jego rodzina (art. 1 ust. 3), a wszystkie podejmowane przez niego działania mają na celu zapewnienie pełnego i harmonijnego rozwoju dziecka oraz powinny być prowadzone z poszanowaniem jego godności i podmiotowości (art. 3 ust. 1). Prawo wystąpienia do Rzecznika Praw Dziecka z wnioskiem o pomoc w ochronie naruszonych wolności lub praw dziecka stanowi jedno z najważniejszych przyznanych każdemu konstytucyjnych środków ochrony praw człowieka i obywatela.

Prawo do ochrony zdrowia

Szczególną pozycję wśród praw socjalnych zajmuje prawo do ochrony zdrowia. Nic bowiem tak nie warunkuje sytuacji egzystencjalnej człowieka, jak jego zdrowie. Prawo do ochrony zdrowia pozostaje w ścisłym związku z prawem do życia, które jest warunkiem *sine qua non* korzystania przez jednostkę z wszelkich wolności i praw. W związku z tym, że prawo

---

⁸ Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka, t.j. Dz. U. 2023, poz. 292 (dalej: RPD).

do ochrony życia, a także prawo do ochrony zdrowia każdego człowieka (bez wyjątku, także dziecka), są ze sobą nierozzerwalnie związane, należy je rozpatrywać w tej samej płaszczyźnie odniesienia. Nie można bowiem – jak twierdzi W. Lis – „zagwarantować ochrony życia bez stworzenia wystarczających podstaw do ochrony zdrowia i odwrotnie, nie można zagwarantować ochrony zdrowia bez stworzenia wystarczających podstaw do ochrony życia”⁹.

Prawo do ochrony zdrowia zostało przyznane „każdemu” przez treść art. 68 ust. 1 Konstytucji RP. Temu uprawnieniu odpowiada obowiązek władzy publicznej zapewnienia obywatelowi równego dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych (art. 68 ust. 2 Konstytucja RP). Gwarancją „równości w dostępie do świadczeń” są w szczególności procedury ustanawiające jednakowe dla wszystkich – i niezależne od sytuacji materialnej osoby – zasady dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych. Oznacza to, że o dostępie mają decydować wyłącznie czynniki medyczne, nie stopień zamożności obywateli. Jednocześnie zapewnienie dostępności świadczeń opieki zdrowotnej nie oznacza, że nie mogą być one ustawowo limitowane¹⁰, przy czym swoboda ustawodawcy w tym zakresie nie jest nieograniczona. Nie może on w ogóle zrezygnować z finansowania świadczeń opieki zdrowotnej, a zwłaszcza nie może zakazywać lub utrudniać uzyskania świadczeń zdrowotnych ratujących życie oraz chroniących przed ciężkim uszczerbkiem na zdrowiu, niezależnie od posiadanego ubezpieczenia zdrowotnego, zarobkowania, stopnia zamożności, obywatelstwa¹¹. Poza tym, dostępność do świadczeń opieki zdrowotnej nie może być jedynie formalna, deklarowana przez przepisy prawne, lecz powinna być rzeczywista, dająca realną możliwość korzystania z systemu ochrony zdrowia.

Konstytucja RP nakłada na władze publiczne wyraźny obowiązek zapewnienia szczególnej opieki zdrowotnej dzieciom, kobietom ciężarnym, osobom niepełnosprawnym i osobom w podeszłym wieku (art. 68 ust. 3). Prawodawca nie określa jednoznacznie, w jaki sposób ta „szczegółność” opieki ma się wyrażać. Obowiązek zapewnienia „szczegółnej” opieki zdrowotnej stanowi jednak pewnego rodzaju odstępstwo od zasady równości, gdyż oznacza konieczność zapewnienia uprzywilejowanej grupie

⁹ W. Lis, *Bezpieczeństwo zdrowotne pacjentów w świetle obowiązujących przepisów*, [w:] „Prawna ochrona zdrowia pacjenta”, red. J. Pacian, Warszawa 2017, s. 23.

¹⁰ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 lipca 2008 r., K 24/07, LEX nr 402809.

¹¹ B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 351.

osób opieki zdrowotnej na innych zasadach niż te, które obowiązują w systemie powszechnej opieki zdrowotnej¹². Mogą one dotyczyć szczególnych świadczeń przyznawanych tym osobom na zasadzie wyłączności albo świadczeń zdrowotnych, które wprawdzie są dostępne dla wszystkich, ale dzieciom, kobietom ciężarnym, niepełnosprawnym oraz osobom w podeszłym wieku mają być przyznawane na preferencyjnych warunkach¹³. W doktrynie wskazuje się, że pod określeniem „szczególna opieka” należy rozumieć „troskliwszą opiekę”, „opiekę częstszą i bardziej szczegółową”¹⁴. Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego pojęcie szczególnej opieki zdrowotnej należy rozumieć jako wykraczającą poza sferę zwykłej powszechnej opieki zdrowotnej, bardziej wzmożoną, intensywniejszą lub bardziej wyspecjalizowaną, czyli dostosowaną do specyfiki potrzeb charakterystycznej dla danej grupy podmiotów. Owa szczególność dotyczyć może warunków, zakresu, dostępu lub finansowania świadczeń zdrowotnych¹⁵.

L. Bosek podkreśla, że „szczególna opieka zdrowotna” powinna pełniej realizować interesy zdrowotne uprawnionych¹⁶, których wspólną cechą jest to, że z jednej strony najczęściej mają one zwiększone zapotrzebowanie na świadczenia opieki zdrowotnej, z drugiej – są w stopniu mniejszym niż przeciętne samodzielne. Stanowi to uzasadnienie na zwiększone zapotrzebowanie na świadczenia lepszego standardu, a nawet szerszego zakresu niż dla ogółu uprawnionych. Dzieci mają w tej materii specjalne powody do traktowania ich zróżnicowanych potrzeb zdrowotnych odpowiednio do etapu rozwoju psychofizycznego, z uwzględnieniem ich indywidualnej sytuacji wynikającej na przykład z niepełnosprawności czy chorób przewlekłych lub onkologicznych. W wielu bowiem przypadkach zaniedbania we wczesnym dzieciństwie czy w okresie dojrzewania mogą mieć negatywne skutki zdrowotne w okresie dorosłości. Pozbawienie dziecka możliwości należytego dbania o zdrowie może docelowo spowodować jego degradację społeczną. Należy podzielić wyrażony w doktrynie pogląd, że zakres podmiotowy art. 68 ust. 3 Konstytucji RP

---

¹² J. Trzeciński, M. Wiącek, Komentarz do art. 68, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016.

¹³ M. Florczak-Wątor, Komentarz do art. 68, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, LEX/el 2021.

¹⁴ G. Szklarski, *Konstytucyjne prawa socjalne na tle zasady sprawiedliwości społecznej*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2014, nr 3, s. 64.

¹⁵ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 lipca 2008 r., K 24/07, LEX nr 402809.

¹⁶ L. Bosek, Komentarz do art. 68, [w:] *Konstytucja RP. Komentarz do art. 1-68*, red. M. Safian, L. Bosek, Warszawa 2016.

uwarunkowany jest względami humanitarnymi oraz troską o zapewnienie rozwoju narodu¹⁷. Wydaje się, że przyznanie szczególnego rodzaju praw, zwłaszcza dzieciom, jest uzasadnione także względami ochrony zdrowia publicznego i leży w interesie całego społeczeństwa. Ze względu na mniejszą zdolność dzieci do samodzielnego należytego dbania o zdrowie, obowiązkiem władz publicznych jest zapewnienie ochrony tych najbardziej podstawowych praw, jakimi jest prawo do życia i ochrony zdrowia. M. Dercz słusznie zauważył, że „prawo adresowane do dzieci ma dla nich szczególne zabezpieczające znaczenie i powinno być odczytywane zawsze na korzyść dziecka. Uznanie zasady działania zawsze na rzecz dobra dzieci pozwala im czuć się bezpieczniej w społeczeństwie dorosłych”¹⁸.

Wyrazem szczególnej opieki zdrowotnej w stosunku do dzieci jest prawo do bezpłatnych świadczeń opieki zdrowotnej. Uprawnienie to przysługuje wszystkim dzieciom do ukończenia 18 roku życia, również w sytuacji, gdy nie zostały zgłoszone do ubezpieczenia zdrowotnego¹⁹. Natomiast dziecko, które ukończyło 18 lat i kontynuuje naukę stacjonarną, do czasu ukończenia przez nie 26 roku życia może być zgłoszone do ubezpieczenia swoich rodziców bądź opiekunów prawnych i korzystać z bezpłatnych świadczeń zdrowotnych w okresie kontynuowania nauki. Dziecko legitymujące się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności lub innym orzeczeniem traktowanym na równi zgłaszane jest do ubezpieczenia jako członek rodziny bez ograniczenia wieku²⁰.

Rozróżnienie dzieci posiadających status ubezpieczonych i pozbawionych takiego statusu jest istotne z uwagi na to, że leczenie dzieci ubezpieczonych finansowane jest ze środków Narodowego Funduszu Zdrowia pochodzących ze składek na ubezpieczenie zdrowotne, natomiast leczenie dzieci niemających ubezpieczenia zdrowotnego finansowane jest przez Narodowy Fundusz Zdrowia ze środków otrzymanych na ten cel z budżetu państwa. Z tego powodu ustalenie przez świadczeniodawcę (np. przez szpital czy przez przychodnię) statusu ubezpieczeniowego dziecka ma wpływ na obciążenie podmiotu leczniczego kosztami udzielonych dziecku świadczeń.

¹⁷ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 lipca 2008 r., K 24/07, LEX nr 402809.

¹⁸ M. Dercz, *Konstytucyjne prawo dziecka do szczególnej opieki zdrowotnej*, Warszawa 2016, s. 14.

¹⁹ Zob. art. 2 ust. 1 pkt 3 oraz art. 67 ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, t.j. Dz. U. 2022, poz. 2561 z późn. zm. (dalej: u.ś.o.z.).

²⁰ Zob. art. 5 pkt 3 lit. a oraz art. 67 ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, t.j. Dz. U. 2022, poz. 2561 z późn. zm.

Żeby zapewnić dzieciom zdrowie, bezpłatny powinien być nie tylko dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej, lecz także do leków. W obecnym stanie prawnym bezpłatne zaopatrzenie w leki, środki spożywcze specjalnego przeznaczenia żywieniowego oraz wyroby medyczne przysługują tylko osobom, które ukończyły 75 rok życia. W trakcie prac legislacyjnych jest projekt ustawy z dnia 13 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych oraz ustawy o refundacji leków, środków spożywczych specjalnego przeznaczenia żywieniowego oraz wyrobów medycznych, który zmierza do rozszerzenia kręgu świadczeniobiorców, którym przysługiwać będą bezpłatnie niektóre leki, środki spożywcze specjalnego przeznaczenia żywieniowego oraz wyroby medyczne, właśnie o osoby do ukończenia 18 roku życia oraz pacjentów po ukończeniu 65 roku życia. W uzasadnieniu projektu ustawy wskazano, że te grupy osób są jednymi z tych, w których zapotrzebowanie na leki, środki spożywcze specjalnego przeznaczenia żywieniowego i wyroby medyczne jest największe. Dostrzeżono również, że opiekunowie dzieci, choć w zasadniczej większości pozostający aktywni zawodowo, ponoszą koszty leczenia dzieci, co nierzadko stanowi wyjątkowo dotkliwe finansowo obciążenie. Natomiast leki, środki spożywcze specjalnego przeznaczenia żywieniowego i wyroby medyczne są produktami pierwszej potrzeby, z których nie można, a przynajmniej nie powinno się rezygnować ze względu na bariery finansowe. Dziecko powinno uzyskiwać wsparcie medyczne odpowiednie do potrzeb zdrowotnych na każdym etapie swojego rozwoju psychofizycznego.

Przez większą część dzieciństwa dzieci realizują obowiązek szkolny i nauki. W wielu państwach na świecie szkoła uznawana jest za kluczowe miejsce oraz za partnera w zakresie profilaktycznej opieki zdrowotnej nad dziećmi i młodzieżą. Strategia takiej opieki okazuje się wysoce skuteczna w poprawie wyników, jeśli chodzi o zdrowie i edukację dzieci²¹. Stąd szczególnie opieka zdrowotna dedykowana dzieciom obejmuje również świadczenia w placówkach oświatowych. Zgodnie z art. 103 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe²² szkoła zapewnia uczniom możliwość korzystania z gabinetu profilaktyki zdrowotnej, spełniającego szczegółowe wymagania dla pomieszczeń i urządzeń podmiotów wykonujących działalność leczniczą, wyposażonego w sprzęt określony

---

²¹ L. Gniadek, G. Mazurek, *Profilaktyczna opieka nad dziećmi i młodzieżą w wieku szkolnym*, „Kontrola Państwowa” 2018, nr 6, s. 887.

²² Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe, t.j. Dz. U. 2023, poz. 900.

w przepisach wydanych na podstawie art. 31d ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, w części dotyczącej warunków realizacji świadczeń gwarantowanych, pielęgniarstwa środowiska nauczania i wychowania albo higienistki szkolnej. W przypadku braku na terenie szkoły gabinetu profilaktyki zdrowotnej, profilaktyczna opieka zdrowotna jest sprawowana przez pielęgniarkę w miejscu określonym w umowie o udzielanie świadczeń opieki zdrowotnej²³. Profilaktyczna opieka zdrowotna jest sprawowana nad uczniami do ukończenia 19 roku życia, a w przypadku uczniów mających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego – do ukończenia szkoły ponadpodstawowej²⁴. W odniesieniu do opieki stomatologicznej należy wskazać, że zgodnie z art. 47ca u.ś.o.z. w gabinecie dentystycznym w szkole oraz w gabinecie dentystycznym prowadzonym przez podmiot wykonujący działalność leczniczą, z którym organ prowadzący szkołę zawarł porozumienie co do udzielania świadczeń zdrowotnych z zakresu leczenia stomatologicznego dla dzieci i młodzieży finansowanych ze środków publicznych, uczniowie szkoły korzystają ze świadczeń w zakresie leczenia stomatologicznego poza kolejnością.

Opieka zdrowotna nad uczniami ma na celu ochronę zdrowia i zapewnienie prawidłowego ich rozwoju, szczególnie w perspektywie funkcjonowania w życiu dorosłym oraz kształtowanie postaw prozdrowotnych i odpowiedzialności za własne zdrowie. Konieczne jest zatem zapewnienie wszystkim uczniom dostępu do świadczeń lekarza podstawowej opieki zdrowotnej, świadczeń stomatologicznych oraz do gabinetu profilaktyki zdrowotnej, w tym edukacji zdrowotnej. Mimo przyjętych rozwiązań prawnych, faktyczna realizacja profilaktycznej opieki zdrowotnej nad dziećmi i młodzieżą jest ciągle niedostateczna i znaczenie jej jest stale marginalizowane. Najwięcej zastrzeżeń budzi likwidacja gabinetów lekarzy, lekarzy dentystów i pielęgniarek w placówkach oświatowych²⁵. W konsekwencji uczniowie nie mają zapewnionej spójnej i kompleksowej opieki zdrowotnej, zarówno z uwagi na niewystarczające współdziałanie podmiotów funkcjonujących w ochronie zdrowia oraz brak koordynacji w tym zakresie, jak również z powodu niewystarczającej współpracy

²³ Zob. art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 12 kwietnia 2019 r. o opiece nad uczniami, Dz. U. 2019, poz. 1078.

²⁴ Zob. art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 12 kwietnia 2019 r. o opiece nad uczniami, Dz. U. 2019, poz. 1078.

²⁵ M. Dercz, *Konstytucyjne podstawy praw dziecka do ochrony zdrowia i zadania władz publicznych w zakresie zapewnienia ich dostępności*, [w:] „Dziecko – pacjent i świadczeniobiorca. Poradnik prawny”, M. Dercz, H. Izdebski, T. Rek, Warszawa 2015, s. 51 i n.

lekarza i pielęgniarki z rodzicami w trosce o zdrowie dzieci. Tym samym system opieki zdrowotnej nad dziećmi i młodzieżą w wieku szkolnym, szczególnie w zakresie opieki profilaktycznej, nie gwarantuje im bezpieczeństwa zdrowotnego, o czym świadczy zwiększająca się liczba dzieci i młodzieży z problemami zdrowotnymi²⁶.

Szczególna opieka zdrowotna w odniesieniu do najmłodszych wyraża się także w podejmowaniu działań zapobiegawczych w zakresie ochrony zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży. Aspekt ten głównie zyskał na znaczeniu w okresie pandemii Covid-19, która bardzo silnie wpłynęła na funkcjonowanie młodych ludzi, ich dobrostan oraz zdrowie psychiczne, zwłaszcza w kontekście potencjalnych skutków długofalowych²⁷. *Zdrowie psychiczne w okresie dzieciństwa i dorastania* jest bowiem ważnym aspektem optymalnego rozwoju, dbania o własne zdrowie, budowania relacji z ludźmi, odpowiedzialnego radzenia sobie w dorosłym życiu i prawidłowego funkcjonowania w społeczeństwie. Można powiedzieć, że ochrona zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży stanowi inwestycję w przyszłość społeczeństwa.

Działania zapobiegawcze określone w ustawie z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego obejmują w szczególności stosowanie zasad ochrony zdrowia psychicznego w pracy szkół, placówek systemu oświaty, placówek opiekuńczo-wychowawczych i resocjalizacyjnych. Proponuje się działania polegające na tworzeniu placówek prowadzących działalność zapobiegawczą, do których należałyby placówki poradnictwa psychologicznego czy placówki specjalistyczne z uwzględnieniem wczesnego rozpoznania potrzeb dzieci z występującymi zaburzeniami rozwoju psychoruchowego²⁸. Zgodnie z art. 57 ust. 2 pkt 7 i 15 u.ś.o.z. nie jest wymagane skierowanie od lekarza ubezpieczenia zdrowotnego do świadczeń psychiatry, psychologicznych, psychoterapeutycznych i środowiskowych dla dzieci i młodzieży. Wydaje się, że w ocenie ustawodawcy dostęp do lekarzy tych specjalności nie powinien być ograniczony obowiązkiem posiadania skierowania ze względu na priorytety związane z dostępnością do tego rodzaju świadczeń.

---

²⁶ Najwyższa Izba Kontroli, *Opieka zdrowotna nad dziećmi i młodzieżą w wieku szkolnym. Lata 2015-2017 (do 30 listopada)*, Warszawa 2018, s. 30.

²⁷ J. Pyżalski, *Zdrowie psychiczne i dobrostan młodych ludzi w czasie pandemii COVID-19 – przegląd najistotniejszych problemów*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2021, nr 2, s. 93.

²⁸ Zob. art. 4 ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego, t.j. Dz. U. 2022, poz. 2123.

Przepisy dotyczące świadczeń gwarantowanych z zakresu opieki psychiatrycznej i leczenia uzależnień określa ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych a reguluje szczegółowo rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 19 czerwca 2019 r. w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu opieki psychiatrycznej i leczenia uzależnień²⁹. Dodatkowo uregulowania prawne dotyczące dzieci i młodzieży zawarte są w ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii³⁰ oraz w ustawie z 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi³¹. Państwo ma prawny obowiązek zapewnić dzieciom osób uzależnionych od alkoholu, dotkniętych następstwami nadużywania alkoholu przez rodziców, bezpłatną pomoc psychologiczną i socjoterapeutyczną w podmiotach wykonujących działalność leczniczą w rodzaju stacjonarne i całodobowe świadczenia zdrowotne w zakresie leczenia odwykowego, wojewódzkim ośrodku terapii uzależnienia i współuzależnienia, poradniach specjalistycznych oraz placówkach opiekuńczo-wychowawczych i resocjalizacyjnych³². Działanie to jest wyrazem troski ustawodawcy nie tylko o dzieci i młodzież wychowywanych w rodzinach osób nadużywających alkoholu, co niewątpliwie wpływa destrukcyjnie na ich rozwój, lecz także ukierunkowane jest na wzmocnienie i ochronę rodziny jako podstawowej komórki społecznej. Nie ulega bowiem wątpliwości, że postępujące uzależnienie osoby dotkniętej alkoholizmem czy innymi uzależnieniami powoduje skorelowaną z nimi dysfunkcyjność całego systemu rodzinnego. Co więcej, owych dysfunkcji w obecnych czasach nie ubywa, mimo rozbudowanej sieci pomocy rodzinie i walki z jej problemami³³. Coraz większego znaczenia nabierają inne zagrożenia dotyczące m.in. narkotyków³⁴, leków³⁵

²⁹ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 19 czerwca 2019 roku w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu opieki psychiatrycznej i leczenia uzależnień, Dz. U. 2019, poz. 1285.

³⁰ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii, t.j. Dz. U. 2023, poz. 172 z późn. zm.

³¹ Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, t.j. Dz. U. 2023, poz. 165 z późn. zm.

³² Zob. art. 23 ust. 2 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, tekst jedn. Dz. U. 2023, poz. 165 z późn. zm.

³³ R. Matusiak, K. Sigda, *Wybrane problemy rodziny dysfunkcyjnej*, [w:] „Profilaktyka społeczna a wielowymiarowość współczesnej rodziny”. Wybrane zagadnienia XX i XXI wieku, red. E. Juško, J. Burgerová, B. Wolny, Tarnów-Stalowa Wola-Łapczyca 2014, s. 197.

³⁴ D. Sarzała, *Aksjologiczne i pedagogiczne aspekty narkomanii*, „Społeczeństwo i Rodzina” 2015, nr 1, s. 100.

³⁵ M. Rewera, *Czy Polacy są lekomanami?*, [w:] „Wokół nadużywania leków”, red. M. Łuka, Warszawa 2011, s. 27 i nast.

czy dopalaczy³⁶. W kwestii narastających potrzeb zdrowotnych dzieci i młodzieży w zakresie zdrowia psychicznego rozwiązania proponowane przez ustawodawcę mogą okazać się niewystarczające.

Szczegółnej ochrony prawnej wymagają prawa dziecka jako pacjenta. Status pacjenta przysługuje każdemu człowiekowi, który zwraca się o możliwość skorzystania ze świadczeń zdrowotnych lub z nich korzysta, bez względu na wiek czy stan zdrowia, dziecku zatem również³⁷. Brak zdolności do czynności prawnych lub posiadanie jej w ograniczonym zakresie powoduje jednak, że dziecko jest szczególną kategorią pacjenta. Jako podmiot niesamodzielny, niemający dostatecznego rozeznania i doświadczenia, nie może samodzielnie decydować, czy i w jakim zakresie poddać się interwencji medycznej. Musi być zastępowany przez rodziców lub opiekunów prawnych albo ma wykonywać czynności prawne wspólnie z reprezentantem prawnym (z reguły z rodzicem). Uzyskanie zgody pacjenta jest niezbędne, stanowi bowiem podstawę legalizacji *czynności medycznych* udzielanych przez *osoby wykonujące zawody medyczne*. Jednocześnie jest wyrazem poszanowania podmiotowości pacjenta podczas procesu leczniczego, który wpływa na sferę prawną dziecka, gdyż dotyczy jego praw osobistych związanych z ochroną wartości najcenniejszych – życia i zdrowia.

Korzystanie z prawa do wyrażenia zgody na czynność medyczną przez małoletniego pacjenta jest uwarunkowane jego wiekiem. Zgodnie z treścią art. 17 u.p.p. pacjenci małoletni, którzy nie ukończyli 16 roku życia, nie mogą samodzielnie decydować o poddaniu się zabiegowi leczniczemu, a tym samym do legalnego przeprowadzenia takiego zabiegu potrzebna jest zgoda przedstawiciela ustawowego lub opiekuna prawnego. Natomiast w przypadku pacjentów małoletnich, którzy ukończyli 16 rok życia, ale nie ukończyli 18 roku życia, potrzebna jest łącznie zgoda pacjenta oraz jego przedstawiciela ustawowego (zgoda kumulatywna). Ustawodawca przyznał również pacjentowi małoletniemu, który ukończył 16 rok życia, prawo do uzyskania od osoby wykonującej zawód medyczny przystępnej informacji o stanie zdrowia, rozpoznaniu, proponowanych

---

³⁶ K. Ostaszewski, *Używanie substancji psychoaktywnych jako przejaw zachowań ryzykownych młodzieży szkolnej*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Dzieci się liczą. Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce, Warszawa 2017, s. 134 i nast.

³⁷ Stosownie do art. 3 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta, tekst jedn. Dz. U. 2023, poz. 1545 z późn. zm. (dalej: u.p.p.) pacjent, to osoba zwracająca się o udzielenie świadczeń zdrowotnych lub korzystająca ze świadczeń zdrowotnych udzielanych przez podmiot udzielający świadczeń zdrowotnych lub osobę wykonującą zawód medyczny.

oraz możliwych metodach diagnostycznych i leczniczych, dających się przewidzieć następstwach ich zastosowania albo zaniechania, wynikach leczenia oraz rokowaniu, w zakresie udzielanych przez tę osobę świadczeń zdrowotnych oraz zgodnie z posiadanymi przez nią uprawnieniami (art. 9 ust. 2 u.p.p.). Natomiast pacjent małoletni, który nie ukończył 16 roku życia, ma prawo do uzyskania od osoby wykonującej zawód medyczny informacji, o której mowa powyżej, w zakresie i formie potrzebnej do prawidłowego przebiegu procesu diagnostycznego lub terapeutycznego (art. 9 ust. 7 u.p.p.). Pacjent, który ukończył 16 rok życia, może jednak wyrazić sprzeciw co do udzielenia świadczenia zdrowotnego, pomimo zgody przedstawiciela ustawowego lub opiekuna faktycznego na jego udzielenie. W takim przypadku wymagana jest interwencja sądu opiekuńczego (art. 17 ust. 3 u.p.p.).

Ustawodawca niekiedy znacznie obniża wiek, w jakim pacjent małoletni uzyskuje prawne gwarancje podejmowania decyzji względem własnego zdrowia i proponowanego leczenia. W myśl art. 12 ust. 3 ustawy z dnia 1 lipca 2005 r. o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów³⁸ pobranie szpiku lub *komórek* krwiotwórczych krwi obwodowej od małoletniego powyżej 13 roku życia odbywa się za jego zgodą. Także treść przepisu art. 4a ust. 4 ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży³⁹ daje pewne uprawnienia małoletniej kobiecie ciężarnej związane z obowiązkiem uzyskania od niej zgody na podejmowane wobec niej świadczenia zdrowotne. Mianowicie ustawodawca uzależnia wykonanie zabiegu przerwania ciąży u małoletniej powyżej 13 roku życia od jej pisemnej zgody. Natomiast małoletniej poniżej 13 roku życia daje prawo wyrażenia opinii wobec sądu opiekuńczego powołanego do wyrażenia zgody na taki zabieg. Należy jednak zaznaczyć, że wysłuchanie ma dla sądu wyłącznie walor informacyjny. Zatem w sytuacji, gdy małoletnia odmawia zgody albo wyraża sprzeciw, nie jest to dla sądu wiążące. Oznacza to, że małoletnia może być poddana procedurze przerwania ciąży wbrew swojej woli.

³⁸ Ustawa z 1 lipca 2005 r. o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów, t.j. Dz. U. 2023, poz. 1185.

³⁹ Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży, t.j. Dz. U. 2022, poz. 1575.

Prawo do nauki

Niezwykle istotne znaczenie dla rozwoju społecznego dziecka ma świadomość własnych praw, która kształtuje się w trakcie procesu edukacyjnego oraz funkcjonowania w społeczeństwie. Poprzez kształcenie i rozwijanie własnych zainteresowań człowiek nabywa umiejętności aktywnego udziału w życiu społeczeństwa, poznaje swoje możliwości i ograniczenia, a przede wszystkim coraz bardziej świadomie korzysta z przysługujących mu praw. W rzeczywistości prawo do nauki – bo o nim mowa – stanowi istotny warunek rozwoju całego społeczeństwa lub – jak twierdzi M. Sitek – „gwarantuje ono rozwój dobra jednostki i dobra całego społeczeństwa jednocześnie”⁴⁰. Dlatego też organizacja systemu edukacji i nauki, ich dostępność i powszechność, stają się jednym z najważniejszych zadań państwa i władzy publicznej. Celem i istotą tego prawa jest bowiem stworzenie jednostce realnych szans kształcenia na różnych poziomach edukacyjnych⁴¹, począwszy od możliwości kształcenia na poziomie podstawowym, a następnie specjalistycznym, zakończonego zdobyciem dokumentów umożliwiających dalszą naukę lub wykonywanie zawodu⁴². Współczesne rozumienie prawa do nauki powinno jednak oznaczać – jak twierdzą S. Jarosz-Żukowska i Ł. Żukowski – „nie tylko proces biernego zdobywania wiedzy, ale także aktywny w nim udział, którego wymaga chociażby nauczanie na odległość (w tym on-line)”⁴³, które zyskało przecież szczególną aprobatę w sytuacji pandemii Covid-19.

Wprawdzie prawo do nauki zaliczane jest do praw kulturalnych, to jednak można dopatrzeć się w nim także elementów prawa ekonomicznego. Przede wszystkim zapewnienie szerokiego i bezpłatnego dostępu do wykształcenia umożliwia dziecku przygotowanie się do niezależności materialnej od innych osób oraz osiągnięcie odpowiedniego poziomu życia, zgodnie z własnymi oczekiwaniami. Poza tym zapewnienie powszechnego i równego dostępu do wykształcenia wymaga wprowadzenia odpowiednich systemów pomocowych dla uczniów i studentów, co nadaje prawu do nauki ewidentnie wymiar ekonomiczny.

---

⁴⁰ M. Sitek, *Współczesne dylematy praw kulturalnych*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego” 2014, nr 5, s. 82.

⁴¹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 8 listopada 2000 r., SK 18/99, LEX nr 44569.

⁴² L. Garlicki, M. Derlatka, Komentarz do art. 70, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016.

⁴³ S. Jarosz-Żukowska, Ł. Żukowski, *Prawo do nauki i jego gwarancje* file:///C:/Users/msado/Downloads/53681_Prawo_do_nauki_i_jego_gwarancje.pdf, data dostępu: 26 sierpień 2023, s. 638.

Prawo do nauki statuuje art. 70 Konstytucji RP; należy je rozumieć w ścisłym tego słowa znaczeniu jako prawo do uczenia się, czyli pobierania nauki⁴⁴ oraz w szerszym sensie jako prawo do wykształcenia⁴⁵. Zgodnie z regulacją art. 70 Konstytucji RP ust. 1 każdy ma prawo do nauki. Oznacza to, że „każdy” kto przebywa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, niezależnie od posiadanego obywatelstwa, wieku, płci czy stanu zdrowia, ma prawo dostępu do uczenia się oraz uzyskania wykształcenia. Prawo do nauki obejmuje tak samo obywateli Rzeczypospolitej Polskiej, jak i cudzoziemców, nawet w sytuacji dzieci, których rodzice mają nieuregulowany status na terytorium Polski, czy też zostali pozbawieni praw obywatelskich⁴⁶.

Prawo do nauki nie jest dedykowane tylko dzieciom czy młodzieży; osoby dorosłe również mogą pobierać naukę w wybranych przez siebie formach, miejscu i zakresie, jeżeli tylko chcą podnosić swoje kwalifikacje. W ich przypadku brak jest jednak obowiązku szkolnego, a pobieranie nauki jest odpłatne. Wobec tego „nie można utożsamiać – jak to ma często miejsce w powszechnej świadomości – prawa do nauki z obowiązkiem nauki. Ten ostatni obciąża <<każdego>> do ukończenia 18 roku życia, zaś konstytucyjna gwarancja prawa do nauki odnosi się także do osób, które tę granicę wieku przekroczyły”⁴⁷.

Zasada wyrażona w art. 70 ust. 4 zdanie pierwsze Konstytucji RP oznacza powszechny i równy dostęp do wykształcenia i odnosi tylko do obywateli, niezależnie od tego czy mieszkają na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, czy poza granicami kraju. Oznacza to, że ustawa zwykła może w odniesieniu do cudzoziemców przewidywać odmiennie rozwiązania dotyczące ich dostępu do wykształcenia. „Powszechność” odnosi się przede wszystkim do kręgu osób objętych obowiązkiem szkolnym. Każdy zatem, kto nie ukończył 18 roku życia, musi mieć zapewnioną możliwość nauki w szkole publicznej, o ile jego rodzice lub opiekunowie prawni nie wybiorą dla niego szkoły niepublicznej. W zapewnieniu powszechnego dostępu do wykształcenia nie może być mowy o wykluczeniu uczniów ze względów

⁴⁴ P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Warszawa 2000, s. 92.

⁴⁵ P. Bała, *Konstytucyjne prawo do nauki a polski system oświaty*, Warszawa 2009, s. 221 oraz 229 i następne.

⁴⁶ J. Stadniczeńko, *Prawo dziecka do edukacji w systemie w systemie prawa międzynarodowego i polskiego* (wybrane zagadnienie), [w:] „Problemy edukacji w Europie Środkowej i Wschodniej”. Wybrane aspekty badań, red. W. Słomski, Z. Sirojć, Warszawa 2020, s. 229.

⁴⁷ S. Jarosz-Żukowska, Ł. Żukowski, *Prawo do nauki i jego gwarancje* file:///C:/Users/msado/Downloads/53681_Prawo_do_nauki_i_jego_gwarancje.pdf, data dostępu: 26 sierpień2023, s. 640.

ekonomicznych czy stanu ich zdrowia. W przypadku zaś dzieci z niepełnosprawnościami dodatkowym źródłem obowiązków władz publicznych jest art. 69 Konstytucji RP, który ma na celu przede wszystkim ochronę osób z niepełnosprawnościami przed wykluczeniem społecznym.

Równość dostępu oznacza, że każdy musi mieć jednakową szansę podjęcia nauki w szkole każdego poziomu i każdego typu, a „zakazane są wszelkie prawne różnicowania o arbitralnym bądź dyskryminacyjnym charakterze”⁴⁸. Różnicowanie prawa do nauki jest niedopuszczalne ze względu na płeć⁴⁹, pozycję zawodową rodziców czy miejsce ich zatrudnienia⁵⁰. W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego stwierdza się, że „gwarancja równego dostępu do wykształcenia wyraża z jednej strony zakaz ustanawiania takich regulacji, które ograniczyłyby możliwość korzystania z tego wykształcenia przez określone grupy osób, z drugiej strony oblige państwo do usuwania faktycznych barier i ograniczeń w korzystaniu z systemu edukacji publicznej. [...] Jak wynika z dalszej części tego przepisu, ów obowiązek konkretyzuje się w nakazie tworzenia i wspierania systemów indywidualnej pomocy finansowej i organizacyjnej dla studentów i uczniów”⁵¹. Treść przepisu art. 70 ust. 4 Konstytucji RP trzeba zatem odczytywać jako nakaz podejmowania przez władze publiczne działań „wyrównawczych” przez stosowanie między innymi systemów pomocy socjalnej, stypendialnej, systemów pożyczek czy kredytów udzielanych uczniom lub studentom.

W przypadku dzieci prawo do nauki łączy się nie tylko z prawem, lecz także z konstytucyjnym obowiązkiem kształcenia, a jego celem jest umożliwienie im zdobywania wiedzy i umiejętności. Obowiązkiem tym objęte są osoby do ukończenia 18 roku życia⁵². Należy przy tym wyjaśnić, że obowiązek nauki, o którym mowa w art. 70 ust. 1 Konstytucji RP jest pojęciem szerszym w stosunku do obowiązku szkolnego, który sprowadza się do konieczności uczenia się dzieci w wieku od 7 roku życia do ukończenia szkoły podstawowej, nie dłużej jednak niż do ukończenia 18 roku życia (art. 37 ust. 2 pr. ośw.). Obowiązek nauki oznacza natomiast konieczność kontynuowania nauki do ukończenia 18 roku życia przez

---

⁴⁸ L. Garlicki, M. Derlatka, Komentarz do art. 70, [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016.

⁴⁹ Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3 marca 1987 r., P 2/87, LEX nr 25409.

⁵⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 maja 2000 r., I PKN 652/99, LEX 49362.

⁵¹ Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 16 lutego 2000 r., Ts 97/99, LEX nr 39299.

⁵² Zob. art. 35 ust. 1 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe, t.j. Dz. U. 2023, poz. 900 (dalej: pr. ośw.).

uczęszczanie do publicznej lub niepublicznej szkoły ponadpodstawowej lub realizowanie przygotowania zawodowego u pracodawcy (art. 36 ust. 9 pr. ośw.).

O formie realizacji obowiązku szkolnego i obowiązku nauki przez osoby małoletnie decydują ich rodzice, co wynika nie tylko z art. 70 ust. 3 Konstytucji RP, lecz również z gwarantowanego im prawa do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem (art. 48 ust. 1 Konstytucji RP)⁵³. W sensie prawnym dziecko jest wyłącznie podmiotem obowiązku pobierania nauki. Obowiązkiem rodziców lub opiekunów prawnych dziecka jest natomiast podejmowanie szeregu czynności mających na celu realizację przedmiotowego obowiązku, dla przykładu obowiązek zgłoszenia dziecka do szkoły czy obowiązek zapewnienia regularnego do niej uczęszczania. Zgodnie z art. 42 ust. 1 ustawy pr. ośw. niespełnianie obowiązku rocznego przygotowania przedszkolnego w przedszkolu, oddziale przedszkolnym w szkole podstawowej lub w innej formie wychowania przedszkolnego, obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki podlega egzekucji w trybie przepisów o postępowaniu egzekucyjnym w administracji. Natomiast środkiem przymuszającym do wyegzekwowania realizowania rocznego przygotowania przedszkolnego czy obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki jest grzywna. Warto przy tym zwrócić uwagę, że tak obowiązek szkolny, jak i obowiązek nauki jest „obowiązkiem administracyjno-prawnym o charakterze ciągłym. Oznacza to, że jego spełnianie odbywa się w sposób trwały, poprzez powtarzające się świadczenia ze strony zobowiązanych podmiotów, polegające na określonym zachowaniu się, a do jego spełnienia nie wystarczy akt jednorazowy (zgłoszenie dziecka do szkoły)”⁵⁴. Wynika z tego, że w przypadku dzieci realizacja prawa do nauki zapewniona jest nawet wbrew woli jego rodziców czy opiekunów, co jednocześnie wskazuje na istotne znaczenie tego prawa dla rozwoju jednostki i społeczeństwa.

Obowiązek szkolny i nauki realizowany jest przede wszystkim przez uczęszczanie do szkoły publicznej albo niepublicznej w Polsce lub za granicą. Ustawodawca dopuszcza możliwość spełniania obowiązku szkolnego w formie pozaszkolnej (edukacja domowa). Zgodnie z art. 37 ust. 1 pr. ośw. Dyrektor szkoły podstawowej lub ponadpodstawowej, do której

⁵³ M. Florczak-Wątor, Komentarz do art. 70, [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, red. P. Tuleja, LEX/el 2021.

⁵⁴ S. Jarosz-Żukowska, Ł. Żukowski, Prawo do nauki i jego gwarancje file:///C:/Users/msado/Downloads/53681_Prawo_do_nauki_i_jego_gwarancje.pdf, data dostępu: 26 sierpnia 2023, s. 640.

dziecko zostało przyjęte na wniosek rodziców, może zezwolić w drodze decyzji na spełnianie przez dziecko obowiązku szkolnego poza szkołą. Zezwolenie takie może być wydane przed rozpoczęciem roku szkolnego albo nawet w trakcie roku szkolnego. Po wydaniu zezwolenia ciężar edukacji dziecka spoczywa na barkach jego rodziców. Uczeń, a także rodzic takiego ucznia mogą jednak korzystać ze wsparcia szkoły obejmującego:

- 1) prawo uczestniczenia w szkole w:
  - dodatkowych zajęciach edukacyjnych, tj. z języka obcego nowożytnego innego niż język obcy nowożytny nauczany w ramach obowiązkowych zajęć edukacyjnych oraz w zajęciach, dla których nie została ustalona podstawa programowa, lecz program nauczania tych zajęć został włączony do szkolnego zestawu programów nauczania,
  - zajęciach rewalidacyjnych dla uczniów niepełnosprawnych,
  - zajęciach prowadzonych w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej,
  - zajęciach rozwijających zainteresowania i uzdolnienia uczniów, w szczególności w celu kształtowania ich aktywności i kreatywności,
  - zajęciach z zakresu doradztwa zawodowego;
- 2) zapewnienie uczniom publicznych szkół podstawowych i szkół artystycznych bezpłatnego dostępu do podręczników, materiałów edukacyjnych lub materiałów ćwiczeniowych, przeznaczonych do obowiązkowych zajęć edukacyjnych z zakresu kształcenia ogólnego, służących realizacji podstawy programowej, a znajdujących się w zasobach szkoły – w porozumieniu z dyrektorem szkoły;
- 3) udział w konsultacjach umożliwiających przygotowanie do rocznych egzaminów klasyfikacyjnych.

Uczeń realizujący obowiązek szkolny w formie edukacji pozaszkolnej uzyskuje roczne oceny klasyfikacyjne na podstawie rocznych egzaminów klasyfikacyjnych z zakresu części podstawy programowej obowiązującej na danym etapie edukacyjnym, uzgodnionej na dany rok szkolny z dyrektorem szkoły (art. 37 ust. 4 pr. ośw.). Regulacja ta z jednej strony jest przejawem zachowania kontroli państwa nad postępami ucznia w nauce prowadzonej poza szkołą, z drugiej stanowi formę zabezpieczenia dziecka przed nieodpowiedzialnymi decyzjami jego rodziców lub opiekunów prawnych, na których ciąży odpowiedzialność za realizację nałożonego konstytucyjnie obowiązku szkolnego. Egzaminy klasyfikacyjne są przeprowadzane przez szkołę, której dyrektor zezwolił na realizowanie obowiązku szkolnego poza szkołą. Przeprowadza się je zgodnie z art. 44l

ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty⁵⁵ i przepisami wydanymi na podstawie art. 44zb tejże ustawy. Należy przy tym nadmienić, że chociaż uczeń w nauczaniu domowym jest zobowiązany realizować postawę programową ze wszystkich obowiązkowych zajęć edukacyjnych przewidywanych w ramowym planie dla danego typu szkoły, to jednak nie zdaje egzaminów ze wszystkich zajęć edukacyjnych. Zgodnie z § 15 ust. 4 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 2017 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych⁵⁶ dla ucznia spełniającego obowiązek szkolny poza szkołą, nie przeprowadza się egzaminów klasyfikacyjnych z obowiązkowych zajęć edukacyjnych: plastyki, muzyki, techniki i wychowania fizycznego oraz dodatkowych zajęć edukacyjnych.

W zakresie dostępu do edukacji osób niepełnosprawnych należy podkreślić, że na gruncie obowiązującego stanu prawnego nie ma w zasadzie barier formalnych. Z konstytucyjnego prawa do nauki wynikają zadania publiczne w dziedzinie oświaty i wychowania, w tym objęte kształceniem specjalnym, nałożone na państwo i jego administrację. Każde dziecko, bez względu na to czy jest w pełni sprawne, czy z niepełnosprawnością, ma prawo do nauki, o którym mowa w art. 70 Konstytucji RP, i prawo do korzystania z oświaty jako dobra wspólnego. Obowiązujące przepisy umożliwiają organizację kształcenia, wychowania i opieki dzieci i młodzieży z niepełnosprawnościami w formach zapewniających im realizację obowiązku rocznego przygotowania przedszkolnego, obowiązku szkolnego i obowiązku nauki. Kształcenie, wychowanie i opiekę dla uczniów niepełnosprawnych organizuje się w: przedszkolach (ogólnodostępnych, ogólnodostępnych z oddziałami integracyjnymi, integracyjnych, ogólnodostępnych z oddziałami specjalnymi, specjalnych), oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych, innych formach wychowania przedszkolnego, szkołach (ogólnodostępnych, ogólnodostępnych z oddziałami integracyjnymi, integracyjnych, ogólnodostępnych z oddziałami specjalnymi, specjalnych, w tym szkołach specjalnych przysposabiających do pracy), młodzieżowych ośrodkach wychowawczych, młodzieżowych ośrodkach socjoterapii, specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych,

⁵⁵ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, t.j. Dz. U. 2022, poz. 2230 z późn. zm.

⁵⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 2017 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych, Dz. U. 2017, poz. 1534.

specjalnych ośrodkach wychowawczych, ośrodkach rewalidacyjno-wychowawczych)⁵⁷. Spełnianie obowiązku szkolnego zapewnia się również dzieciom i młodzieży przebywającym w podmiotach leczniczych i jednostkach pomocy społecznej (art. 128 pr. ośw.). W szczególności chodzi o to, aby dzieciom chorym przebywającym w szpitalach dziecięcych, a także sanatoriach i zakładach opiekuńczo-leczniczych zapewnić kompleksową opiekę, włącznie z objęciem ich świadczeniami edukacyjnymi.

Kształcenie uczniów odbywa się w integracji z uczniami pełnosprawnymi, co ma na celu włączenie ich do życia społecznego, „zespolenie” z innymi uczniami, włączenie w grupę osób zdrowych, aby niepełnosprawność nie marginalizowała ich na początku życia i nie przesądzała o powodzeniu w relacjach międzyludzkich. Poprzez kształcenie nabywa się bowiem nie tylko wiedzę elementarną ogólną lub zawodową, lecz także umiejętności niezbędne w codziennym życiu jednostki. Można powiedzieć, że proces edukacji jest podstawowym narzędziem, które zapobiega wykluczeniu społecznemu. Na drodze dostępu do edukacji osób z niepełnosprawnościami stoją jednak liczne bariery, które wynikają z czynników kulturowych, społecznych i osobowościowych. D. Kornas-Biela zauważa, że przyczyn barier w edukacji niepełnosprawnych należy szukać nie tyle w ich ograniczonych możliwościach, co raczej w postawach osób pełnosprawnych w stosunku do nich⁵⁸. Dlatego państwo powinno zapewnić i wprowadzić w życie odpowiednie programy edukacyjne, mające na celu uświadomienie społeczeństwu, zwłaszcza temu najmłodszemu w szkołach i placówkach oświatowych, że osoby niepełnosprawne są wśród nas i są mimo swoich ograniczeń osobami rozumnymi⁵⁹, które nie różnią się od innych niczym oprócz stopnia samodzielności w wykonywaniu codziennych czynności.

Podstawowymi zasadami systemu oświatowego jest nieodpłatność usług edukacyjnych w szkołach publicznych, co oznacza, że ciężar wykształcenia młodego pokolenia państwo bierze na siebie. Brak odpłatności za edukację w szkołach publicznych stanowi również gwarancję szerokiego dostępu

---

⁵⁷ Zob. § 2 ust. 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym, t.j. Dz. U. 2020, poz. 1309.

⁵⁸ D. Kornas-Biela, *Przekraczanie barier edukacyjnych w ujęciu pedagogiki niepełnosprawności Jeana Vaniera: inspiracje biograficzne*, [w:] *Nierówność szans edukacyjnych. Przyczyny, skutki, koncepcje zmian*, Kraków 2012, s. 379.

⁵⁹ R. Machalska, *Spoleczeństwo wobec Innego – niepełnosprawnego dziecka*, [w:] *Spoleczeństwo wobec Innego. Kategoria Innego w naukach społecznych i życiu publicznym*, red. L. Dziewięcka-Bokun, A. Śledzińska-Simon, Toruń 2010, s. 179.

do wykształcenia. Jak twierdzą E. Pierzchała i J. Pierzchała „powszechny dostęp do bezpłatnej edukacji wzbogaca każde społeczeństwo o wiedzę, doświadczenie i relacje społeczne, których rozwój i pomnażanie przyczynia się do podnoszenia jakości życia w wielu obszarach. Nowoczesne społeczeństwo, to społeczeństwo [...] dobrze wyedukowane, otwarte na wartości kultur Europy i świata”⁶⁰. Niemniej w przypadku, kiedy rodzice podejmą decyzję o kształceniu dziecka w placówce niepublicznej, będą ponosić koszty określone przez organy ją prowadzące.

Niezależnie jednak od tego, czy jest to szkoła publiczna, czy niepubliczna i bez względu na dochód uzyskiwany przez rodziców dziecka objętego obowiązkiem szkolnym, państwo przyznaje wsparcie dla wszystkich uczniów rozpoczynających rok szkolny. Świadczenie z rządowego programu „Dobry Start” w wysokości 300 zł przysługuje raz w roku na dziecko uczące się w szkole, aż do ukończenia przez nie 20 roku życia, a w przypadku dzieci legitymujących się orzeczeniem o niepełnosprawności – do ukończenia przez nie 24 roku życia⁶¹.

Prawo do godziwych warunków socjalnych

Każde dziecko ma prawo do godziwych warunków życia, które wiążą się z prawem do otrzymania pomocy oraz zagwarantowania należnych dziecku świadczeń. Prawo to znalazło swoją podstawę w normach Konstytucji RP, przede wszystkim w art. 71 ust. 1, który stanowi, iż „Państwo w swojej polityce społecznej i gospodarczej uwzględnia dobro rodziny. Rodziny znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej, zwłaszcza wielodzietne i niepełne, mają prawo do szczególnej pomocy ze strony władz publicznych”. Tym samym przepisy Konstytucji RP nakładają na państwo obowiązek wobec „rodziny” w postaci udzielania jej pomocy wówczas, kiedy znajduje się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej. Szczególnej pomocy ze strony władz publicznych mogą oczekiwać rodziny wielodzietne i niepełne, bowiem te typy rodzin wydają się być wyjątkowo podatne na znalezienie się w „trudnej sytuacji”.

---

⁶⁰ E. Pierzchała, J. Pierzchała, *Oświata w sferze usług publicznych*, [w:] Administracja dóbr i usług publicznych, red. M. Woźniak, Warszawa 2013, s. 111.

⁶¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 2021 r. w sprawie szczegółowych warunków realizacji rządowego programu „Dobry start”, Dz. U. 2021, poz. 1092.

Mianem rodzin wielodzietnych określa się rodziny, w których jest więcej niż dwoje dzieci bez względu na ich wiek⁶². Wśród nich można wyróżnić trzy grupy rodzin. Pierwsza grupa to rodziny, które świadomie decydują się na posiadanie liczego potomstwa, mając ku temu warunki materialne, pozwalające na zaspokojenie potrzeb wszystkich członków rodziny. W drugiej grupie rodzice wprawdzie wypełniają swoje role rodzicielskie, ale ich dochody są niewystarczające i rodzina musi korzystać ze wsparcia ze środków publicznych. Do trzeciej grupy można zaliczyć rodziny, w których liczne potomstwo nie jest wynikiem świadomej decyzji rodziców, a dochody są niewystarczające do tego, aby zapewnić minimum egzystencji⁶³. Rodzina taka wymaga wszechstronnej pomocy, nie tylko socjalnej. W tej grupie rodzin dzieci najczęściej żyją w biedzie, niejednokrotnie na granicy ubóstwa. Nie można też wykluczyć obecności patologii społecznej, w tym różnych form przemocy.

Z kolei rodzina niepełna to w szczególności rodzina złożona z rodzica samotnie wychowującego dziecko lub dzieci. Inaczej określana jest jako rodzina niekompletna, z jednym rodzicem, czyli taka, w której rolę wychowawczą i opiekuńczą sprawuje tylko jeden z rodziców, najczęściej matka⁶⁴. Obecnie rodzina niepełna nie jest już zjawiskiem incydentalnym i wyjątkowym. Coraz więcej osób decyduje się bowiem na posiadanie potomstwa bez zawierania małżeństwa⁶⁵, co należałoby postrzegać jako zagrożenie dla współczesnej rodziny. Cechą wspólną rodzin niepełnych jest gorsza niż w rodzinach pełnych sytuacja materialna. Trudności finansowe tych rodzin mogą być spowodowane nieregularnym otrzymywaniem świadczeń alimentacyjnych lub ograniczoną aktywnością zawodową rodzica, na którym skoncentrowane są obowiązki opiekuńczo-wychowawcze względem dziecka. Kłopoty finansowe przekładają się na ograniczone możliwości w zaspokajaniu potrzeb bytowych, tak dziecka, jak i rodzica, co w konsekwencji nie pozwala członkom rodziny na należyte wypełnienie powierzonych im ról społecznych, a w następstwie i wypełnianie funkcji rodziny. Przykładem rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji

---

⁶² Zob. z art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 5 grudnia 2014 r. o Karcie Dużej Rodziny, tekst jedn. Dz. U. 2021, poz. 1744 z późn. zm.

⁶³ B. Krajewska, *Karta Dużej Rodziny nową formą wsparcia rodzin wielodzietnych*, „Problemy opiekuńczo-wychowawcze” 2015, nr 2, s. 4.

⁶⁴ A. Siudem, I. Siudem, *Profil psychologiczny osób samotnie wychowujących dzieci*, Lublin 2008, s. 10.

⁶⁵ Szerzej: A. Matysiak, M. Mynarska, *Urodzenia w kohabitacji: wybór czy konieczność?*, [w:] „Nowe wzorce formowania i rozwoju rodziny w Polsce. Przyczyny oraz wpływ na zadowolenie z życia”, red. A. Matysiak, Warszawa 2014.

materialnej i społecznej są nie tylko wskazane przez ustawodawcę rodziny wielodzietne i niepełne, lecz także rodziny, w których dochodzi do przemocy i które niewątpliwie znajdują się w trudnej sytuacji społecznej, a niekiedy także i materialnej⁶⁶.

Posłużenie się przez prawodawcę w art. 71 Konstytucji RP pojęciem „szczególny” należy odczytywać jako skierowany w stosunku do władzy publicznej nakaz bardziej intensywnego traktowania rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej, „gdzie udzielana pomoc musi wykraczać poza zakres <<zwykłego>> uwzględniania [jej] potrzeb”⁶⁷, aby pozwolić rodzinie na w miarę normalne i godziwe funkcjonowanie w społeczeństwie. Zwraca się też uwagę, że „pomoc ta musi uwzględniać dobro rodziny, tj. sprzyjać zachowaniu jej trwałości. Nie może więc przyczyniać się do tworzenia rodzin patologicznych, np. do znacznego i trwałego uzależnienia rodziny od pomocy państwa”⁶⁸. Rola państwa jest bowiem pomocnicza względem rodziny, co oznacza, że jego zadaniem jest wspieranie wysiłków rodziny, a nie wyręczanie jej członków w wypełnianiu przez nią funkcji, w tym ponoszeniu starań o zapewnienie rodzinie godziwego poziomu życia. Dlatego szczególna pomoc zapewniana przez państwo nie zwalnia rodziny z odpowiedzialności za swoje utrzymanie, a członków rodziny z obowiązków alimentacyjnych⁶⁹.

Rodziny wychowujące dzieci uprawnione są do świadczeń rodzinnych udzielanych zgodnie z warunkami określonymi w ustawie z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych⁷⁰. Zasiłek rodzinny ma na celu częściowe pokrycie wydatków na utrzymanie dziecka, ma formę pieniężną i jest uzależniony od spełnienia kryterium dochodowego. Osoby uprawnione do zasiłku rodzinnego mogą ubiegać się o dodatki do tego zasiłku (np. z tytułu samotnego wychowywania dziecka, wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej, kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego, podjęcia przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania). Do świadczeń rodzinnych należy również jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia dziecka oraz świadczenia opiekuńcze (art. 8 ustawy).

⁶⁶ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 listopada 2010 r., K 19/06, LEX nr 611848.

⁶⁷ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 9 lipca 2012 r., P 59/11, LEX nr 1170258.

⁶⁸ M. Dobrowolski, *Status prawny rodziny w świetle nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Sejmowy” 1999, nr 4, s. 27.

⁶⁹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 15 listopada 2005 r., P 3/05, LEX nr 174105.

⁷⁰ Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych, t.j. Dz. U. 2023, poz. 390 z późn. zm.

Najbardziej kompleksową regulację w zakresie świadczenia pomocy rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej stanowi ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej⁷¹. Celem pomocy społecznej jest wspieranie osób i rodzin w wysiłkach zmierzających do przezwyciężenia trudnych sytuacji życiowych, których nie są w stanie samodzielnie (z wykorzystaniem własnych uprawnień, możliwości i zasobów) pokonać. Sytuacje będące podstawą udzielenia pomocy społecznej zostały określone przez ustawodawcę w sposób przykładowy, na co wskazuje użycie w art. 7 ustawy określenia „w szczególności”. Ustawodawca w sposób świadomy wprowadził otwarty katalog kilku charakterystycznych sytuacji, które składają się na istotę „trudnej sytuacji życiowej”, zaliczając do nich: ubóstwo, sieroctwo, bezdomność, bezrobocie, niepełnosprawność, długotrwałą lub ciężką chorobę, czy przemoc domową. Świadczenia z pomocy społecznej mają charakter pieniężny (np. zasiłek stały, okresowy, celowy, zasiłek i pożyczka na ekonomiczne usamodzielnienie się) oraz niepieniężny (np. niezbędne ubranie, schronienie, posiłek, praca socjalna, pomoc rzeczowa). Osoby i rodziny korzystające ze świadczeń pomocy społecznej zobowiązane są do współdziałania w rozwiązywaniu ich trudnej sytuacji życiowej.

Zasadnicze znaczenie w zakresie ochrony socjalnej dziecka mają uregulowania zawarte w ustawie z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci⁷², na mocy których przyznawane jest świadczenie wychowawcze. Zgodnie z art. 4 ust. 1 ustawy celem świadczenia wychowawczego jest częściowe pokrycie wydatków związanych z wychowywaniem dziecka, w tym z opieką nad nim i zaspokojeniem jego potrzeb życiowych. Przyjęte rozwiązania mają zmniejszyć istniejące ekonomiczne obciążenia rodzin związane z wychowywaniem dzieci, a tym samym zachęcać, zwłaszcza młodych ludzi, do podejmowania decyzji o posiadaniu większej liczby potomstwa. Świadczenie wychowawcze przysługuje na każde dziecko do ukończenia przez nie 18 roku życia. Ma ono na celu wsparcie rodzin w wychowaniu dzieci, przy czym państwo w żaden sposób nie kontroluje, na jakie potrzeby w rodzinie zostają przydzielone środki. To od decyzji rodziców zależy, jak wykorzystają przyznane im wsparcie.

Kluczowe gwarancje w zakresie ochrony socjalnej dziecka zapewnia zobowiązanie rodziców do troski o fizyczny i duchowy rozwój dziecka,

---

⁷¹ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, t.j. Dz. U. 2023, poz. 901 z późn. zm.

⁷² Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, t.j. Dz. U. 2023, poz. 810 z późn. zm.

które wynikają z art. 96 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy⁷³. W ramach rozwoju fizycznego rodzice obowiązani są dbać o zdrowie i życie dziecka (w tym podejmowanie decyzji o sposobie jego leczenia), o jego dobrostan psychofizyczny poprzez zapewnienie dziecku poczucia stabilizacji, bezpieczeństwa, wyrabianie u niego poczucia osobistej godności, zapewnienie mu odpowiednich warunków egzystencji i ochronę przed niebezpieczeństwami. Z kolei rozwój duchowy obejmuje wpajanie dziecku zasad moralnych, kształtowanie jego światopoglądu, stosunku człowieka do człowieka, systemu wartości i celu życia, wyrabianie w dziecku sumienności, pracowitości, poczucia obowiązku, umiłowania i oddania własnej ojczyźnie.

Rodzice zobowiązani są również do zapewnienia dziecku odpowiedniego do jego wieku i uzdolnień wykształcenia, i przygotowania do pracy zawodowej. Przy wykonywaniu tego obowiązku rodzice powinni kierować się uzdolnieniami i predyspozycjami dziecka względem jego wieku. Nie powinni też obciążać go nadmiarem zajęć dodatkowych, ale pamiętać o czasie wolnym, odpoczynku, tak aby dziecko miało warunki do wszechstronnego rozwoju. Należy podkreślić, że zgodnie z art. 95 § 4 k.r.o. rodzice przed powzięciem decyzji dotyczącej osoby dziecka powinni wysłuchać go oraz w miarę możliwości uwzględnić jego zdanie, zwłaszcza gdy z biegiem lat uzyskuje ono coraz większe rozeznanie i dojrzałość. Znaczenia prawa do wyrażania własnych poglądów nie sposób przecenić nie tylko w warstwie normatywnej, lecz przede wszystkim w warstwie społecznej, odnoszącej się do budowania tożsamości dzieci i rozwijania ich umiejętności samodecydowania, a także kształtowania postawy wzrastania w przeświadczeniu o przysługujących prawach, ale także obowiązkach.

Uszczegółowieniem ogólnego obowiązku „troszczenia się o fizyczny i duchowy rozwój dziecka” i należytego przygotowania go (odpowiednio do jego uzdolnień) do pracy zawodowej jest obowiązek alimentacyjny rodziców wobec dziecka⁷⁴. Obowiązek alimentacyjny nałożony został przez ustawodawcę na obydwój rodziców (art. 133 k.r.o.) co do dziecka, które „nie jest jeszcze w stanie utrzymać się samodzielnie”. Uzyskiwanie przez dziecko dochodów nie prowadzi do wygaśnięcia tego obowiązku, chyba że osiąga dochody, które wystarczają na zaspokojenie jego potrzeb życiowych związanych między innymi z wyżywieniem, ubraniem, mieszkaniem,

⁷³ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy, t.j. Dz. U. 2020, poz. 1359 z późn. zm. (dalej: k.r.o.).

⁷⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 listopada 1997 r., III CKN 217/97, LEX nr 33667.

nauką. Ustanie obowiązku alimentacyjnego nie zależy od trudnej sytuacji materialnej rodziców, którzy są obowiązani dzielić się z dzieckiem nawet najmniejszymi dochodami⁷⁵. Małoletnie dzieci mają prawo do równej stopy życiowej z rodzicami⁷⁶. Oznacza to, że rodzice powinni podzielić się z dzieckiem choćby skromnymi zasobami majątkowymi, jeżeli wymaga tego konieczność zapewnienia dziecku przynajmniej takiego poziomu życia, na jakim pozostają oni sami. Zrównanie stopy życiowej nie musi prowadzić do zaspokajania wszelkich żądań konsumpcyjnych dziecka, na jakie tylko ma ochotę, bowiem pod uwagę będą brane tylko takie potrzeby, które są usprawiedliwione, które nie są przejawem zbytku.

Formą wspomagania finansowego w procesie wychowania dziecka w rodzinie są świadczenia z funduszu alimentacyjnego przyznawane na warunkach określonych ustawą z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów⁷⁷. Prawo do uzyskania świadczenia z tego funduszu przysługuje osobie uprawnionej do alimentów na podstawie tytułu wykonawczego wówczas, gdy egzekucja okazała się bezskuteczna. Przyznanie prawa do świadczenia z funduszu alimentacyjnego zależy od spełnienia kryterium dochodowego.

Prawo do ochrony przed wyzyskiem

Do praw ekonomicznych zaliczyć można ochronę prawa pracy podejmowanej przez dzieci. Nie ulega wątpliwości, że udział dziecka we współtworzeniu poziomu materialnego rodziny skutkuje w życiu dorosłym poszanowaniem pracy i wynikającą z tego lepszą sytuacją materialną. Niemniej powinno się to odbywać z poszanowaniem prawa dziecka do ochrony przed wyzyskiem ekonomicznym, przed wykonywaniem pracy, która może być niebezpieczna bądź zagrażać jego zdrowiu lub może kolidować z jego kształceniem. Konstytucja RP zabrania stałego zatrudniania osób poniżej 16 roku życia (art. 65 ust. 3) niezależnie od formy prawnej jaką przybiera, czyli niezależnie od tego, czy następuje to w ramach stosunku pracy, umowy cywilnoprawnej czy wolontariatu. Uzasadnieniem zakazu jest założenie, że dzieci powinny przede wszystkim

---

⁷⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2000 r., I CKN 1538/99, LEX nr 51629.

⁷⁶ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 9 czerwca 1976 r., III CZP 46/75, LEX nr 1966.

⁷⁷ Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów, t.j. Dz. U. 2023, poz. 1300 z późn. zm.

uczyć się, nie pracować. Dziecko do 18 roku życia jest bowiem objęte obowiązkiem szkolnym, którego realizacja uniemożliwia mu równoczesne pozostawanie w stałym zatrudnieniu. Można natomiast zatrudniać młodocianych, jeżeli ukończyli 15 rok życia. Ustawodawca zastrzegł jednak w art. 3045 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy⁷⁸, że do ukończenia 16 roku życia młodociany może świadczyć pracę jedynie na rzecz podmiotów prowadzących działalność kulturalną, artystyczną, sportową i reklamową. Musi jednak uzyskać uprzednio zgodę przedstawiciela ustawowego lub opiekuna prawnego, a także zezwolenia właściwego inspektora pracy. Nie będzie to jednak możliwe, gdy praca będzie zagrażała życiu, zdrowiu i rozwojowi psychofizycznemu dziecka (kiedy dziecko bierze udział w produkcji filmów reklamowych obciążających ponad miarę jego siły) bądź wypełnianiu przez nie obowiązku szkolnego (zajęcia zarobkowe są na tyle absorbujące, że dziecko nie ma czasu ani siły na wypełnianie obowiązków szkolnych). Należy tu również podkreślić, że art. 3045 k.p. pozwala na pracę dzieci, ale na jego podstawie nie można nawiązać stosunku pracy. Dziecko za zgodą przedstawiciela ustawowego oraz inspektora pracy może nawiązać jedynie cywilnoprawny stosunek świadczenia usług⁷⁹.

Możliwości prawne zatrudniania młodocianych doprecyzowuje treść art. 191 k.p. Wynika z niego, że wolno zatrudniać młodocianego, który ukończył co najmniej 8-letnią szkołę podstawową oraz przedstawił świadectwo lekarskie stwierdzające, że praca danego rodzaju nie zagraża jego zdrowiu. Ten warunek zatrudniania młodocianych ma charakter bezwzględny. Ustawodawca nie przewidział od niego żadnych wyjątków. Poza zatrudnieniem w celu przygotowania zawodowego, młodociany może być zatrudniony przy pracach lekkich. Ich wykaz musi zostać sporządzony przez pracodawcę, a on sam zobowiązany jest do poinformowania młodocianego o dozwolonych pracach przed jego zatrudnieniem. Wykonywane przez młodocianego prace nie mogą stanowić zagrożenia dla jego rozwoju zarówno fizycznego, jak i psychicznego. Szczegółowy wykaz wszystkich prac wzbronionych młodocianym ustalono na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 19 czerwca 2023 r. w sprawie wykazu prac wzbronionych młodocianym i warunków ich zatrudniania

---

⁷⁸ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, t.j. Dz. U. 2023 r., poz. 1465.

⁷⁹ A. Rycak, Komentarz do art. 3045, [w:] Kodeks pracy. Komentarz, red. K. Walczak, Warszawa 2020.

przy niektórych z tych prac⁸⁰. Załącznik nr 1 do rozporządzenia zawiera bardzo szczegółowy wykaz stanowisk i miejsc pracy, w których zatrudnianie młodocianych jest niedozwolone.

Osobną kwestię stanowi wymiar czasu pracy młodocianego. Pracodawca, który zawarł z młodocianym umowę o pracę powinien uwzględniać tygodniową liczbę godzin nauki wynikającą z programu nauczania, a także rozkład zajęć szkolnych. Zgodnie z treścią art. 2002 k.p. tygodniowy wymiar czasu pracy młodocianego w okresie odbywania zajęć szkolnych nie może przekraczać 12 godzin. W dniu, w którym młodociany uczestniczy w zajęciach szkolnych, nie może być zatrudniony dłużej niż w wymiarze 2 godzin. Oznacza to, że w dniu, w którym młodociany nie uczestniczy w zajęciach szkolnych, może on pracować do 8 godzin⁸¹, z tym że jak nie ukończył jeszcze 16 roku życia, to wymiar ten nie może przekraczać 6 godzin. Ponadto, w okresie ferii szkolnych czas pracy młodocianego nie może przekraczać 7 godzin na dobę i 35 godzin w tygodniu.

Korzystniejsze niż w przypadku pracownika dorosłego są również uprawnienia urlopowe młodocianych uregulowane w art. 205 k.p. Młodociany uzyskuje prawo do 12 dni urlopu po przepracowaniu 6 miesięcy i do 26 dni po przepracowaniu roku, przy czym obydwie te wymiary sumują się, w związku z tym po 12 miesiącach pracy młodocianemu przysługuje 38 dni urlopu wypoczynkowego. Młodocianemu uczęszczającemu do szkoły należy ponadto udzielać urlopu w czasie ferii szkolnych, a gdyby jeszcze nie nabył prawa urlopowego – pracodawca może udzielić mu zaliczkowego urlopu w tym okresie, przy czym zgoda pracodawcy na takie udzielenie urlopu ma charakter uznaniowy.

Zakończenie

Przedmiotem powyższych rozważań były polskie regulacje dotyczące prawa dziecka do ochrony zdrowia, nauki i korzystania z zabezpieczenia społecznego. W świetle Konstytucji RP dziecko zostało wyszczególnione jako podmiot, któremu przysługuje szczególna pomoc ze strony władz publicznych. Jednocześnie zwracanie uwagi na dzieci jako podmioty prawa

---

⁸⁰ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 czerwca 2023 r. w sprawie wykazu prac wzbronionych młodocianym i warunków ich zatrudniania przy niektórych z tych prac, Dz. U. 2023, poz. 1240.

⁸¹ Stosownie do art. 129 § 1 k.p. czas pracy nie może przekraczać 8 godzin na dobę i przeciętnie 40 godzin w pięciodniowym tygodniu pracy.

jest o tyle istotne, że dzieci należą do tej grupy, która sama nie jest zdolna do tego, aby się o swoje prawa upomnieć. Dziecko bowiem ze względu na swoją niedojrzałość fizyczną i psychiczną pozostaje pod opieką osób dorosłych. Podstawowe miejsce życia i rozwoju dziecka to rodzina, która jest jego naturalnym środowiskiem bytowania i wychowania. Respekтовanie praw dziecka przez najbliższych pozwala na zagwarantowanie mu godnego miejsca i roli w rodzinie, a w kolejności w grupach społecznych, które współtworzy, także w społeczeństwie i państwie. W tym kontekście wychowanie dziecka w rodzinie jawi się jako warunek realizacji praw dziecka. Z kolei opieka nad rodziną i dzieckiem, jako element polityki społecznej państwa, zmierza do podkreślenia autonomii rodziny i primatu rodziców w wychowywaniu dzieci, ochrony praw dziecka i rodziny do pomocy i wsparcia ze strony instytucji publicznych.

Ukazanie pełnego wymiaru ekonomicznych, socjalnych i kulturalnych praw dziecka z uwagi na ograniczenia objętościowe tego artykułu jest niemożliwe. Niemniej starano się zwrócić uwagę na to, że prawa te mają szczególny charakter, gdyż stanowią gwarancję dla rozwoju osobowego każdego człowieka, a w konsekwencji wpływają na kondycję całego społeczeństwa. Pomimo widocznych efektów poczynań na rzecz ochrony praw dzieci w obszarze społecznym potrzebne są dalsze działania mające na celu realizację i *ochronę praw dziecka* w środowisku rodzinnym, szkolnym czy w ochronie zdrowia. Niezbędne jest również stałe zwiększanie świadomości społecznej, że prawa dziecka nie istnieją bez odpowiedzialności osób dorosłych, od których dzieci są z natury rzeczy zależne, a zależność ta jest tym większa, im dziecko jest młodsze.

Bibliografia

Akty normatywne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. 1997 r., Nr 78, poz. 483 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy, t.j. Dz. U. 2020, poz. 1359 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, t.j. Dz. U. 2023 r., poz. 1465.
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, t.j. Dz. U. 2023, poz. 165 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, t.j. Dz. U. 2022, poz. 2230 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży, t.j. Dz. U. 2022, poz. 1575.
- Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego, t.j. Dz. U. 2022, poz. 2123.
- Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka, t.j. Dz. U. 2023, poz. 292.
- Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych, t.j. Dz. U. 2023, poz. 390 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, t.j. Dz. U. 2023, poz. 901 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, t.j. Dz. U. 2022, poz. 2561 z późn. zm.
- Ustawa z 1 lipca 2005 r. o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów, t.j. Dz. U. 2023, poz. 1185.
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii, t.j. Dz. U. 2023, poz. 172 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów, t.j. Dz. U. 2023, poz. 1300 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta, t.j. Dz. U. 2023, poz. 1545 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 5 grudnia 2014 r. o Karcie Dużej Rodziny, t.j. Dz. U. 2021, poz. 1744 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, t.j. Dz. U. 2023, poz. 810 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe, t.j. Dz. U. 2023, poz. 900.
- Ustawa z dnia 12 kwietnia 2019 r. o opiece nad uczniami, Dz. U. 2019, poz. 1078.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 2017 r. w sprawie oceny, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych, Dz. U. 2017, poz. 1534.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym, t.j. Dz. U. 2020, poz. 1309.

Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 19 czerwca 2019 r. w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu opieki psychiatrycznej i leczenia uzależnień, Dz. U. 2019, poz. 1285.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 2021 r. w sprawie szczegółowych warunków realizacji rządowego programu „Dobry start”, Dz. U. 2021, poz. 1092.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 czerwca 2023 r. w sprawie wykazu prac wzbronionych młodocianym i warunków ich zatrudniania przy niektórych z tych prac, Dz. U. 2023, poz. 1240.

Orzecznictwo

Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3 marca 1987 r., P 2/87, LEX nr 25409.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 8 listopada 2000 r., SK 18/99, LEX nr 44569.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 15 listopada 2005 r., P 3/05, LEX nr 174105.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 lipca 2008 r., K 24/07, LEX nr 402809.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 listopada 2010 r., K 19/06, LEX nr 611848.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 9 lipca 2012 r., P 59/11, LEX nr 1170258.

Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 16 lutego 2000 r., Ts 97/99, LEX nr 39299.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 listopada 1997 r., III CKN 217/97, LEX nr 33667.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2000 r., I CKN 1538/99, LEX nr 51629.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 maja 2000 r., I PKN 652/99, LEX 49362.

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 9 czerwca 1976 r., III CZP 46/75, LEX nr 1966.

Literatura przedmiotu

Bała P., *Konstytucyjne prawo do nauki a polski system oświaty*, Warszawa 2009.

Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2009.

Bosek L., *Komentarz do art. 68, [in:] Konstytucja RP. Komentarz do art. 1-68*, M. Saffian, L. Bosek (eds.), Warszawa 2016.

Dercz M., *Konstytucyjne podstawy praw dziecka do ochrony zdrowia i zadania władz publicznych w zakresie zapewnienia ich dostępności, [in:] Dziecko – pacjent*

- i świadczeniobiorca. Poradnik prawny, M. Dercz, H. Izdebski, T. Rek, Warszawa 2015.
- Dercz M., *Konstytucyjne prawo dziecka do szczególnej opieki zdrowotnej*, Warszawa 2016.
- Dobrowolski M., *Status prawny rodziny w świetle nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Sejmowy” 1999, nr 4.
- Florczak-Wątor M., Komentarz do art. 68, [in:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, P. Tuleja (ed.), LEX/el. 2021.
- Florczak-Wątor M., Komentarz do art. 70, [in:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, P. Tuleja (ed.), LEX/el. 2021.
- Florczak-Wątor M., Komentarz do art. 72, [in:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, P. Tuleja (ed.), LEX/el. 2021.
- Garlicki L., Derlatka M., Komentarz do art. 70, [in:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, L. Garlicki, M. Zubik (eds.), Warszawa 2016.
- Garlicki L., Dertaltka M., Komentarz do art. 72, [in:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, L. Garlicki, M. Zubik (eds.), Warszawa 2016.
- Gniadek L., Mazurek G., *Profilaktyczna opieka nad dziećmi i młodzieżą w wieku szkolnym*, „Kontrola Państwowa” 2018, nr 6.
- Jarosz-Żukowska S., Żukowski Ł., *Prawo do nauki i jego gwarancje*, file:///C:/Users/msado/Downloads/53681_Prawo_do_nauki_i_jego_gwarancje.pdf, date of access: 26 August 2023.
- Korczak J., „Prawa Dziecka” <http://przedszkole411.waw.pl/wp-content/uploads/Wiersz-Prawa-Dziecka.pdf> date of access: 26 August 2023.
- Kornas-Biela D., *Przekraczanie barier edukacyjnych w ujęciu pedagogiki niepełnosprawności*. Jeana Vaniera: inspiracje biograficzne, [in:] *Nierówność szans edukacyjnych. Przyczyny, skutki, koncepcje zmian*, Kraków 2012.
- Krajewska B., *Karta Dużej Rodziny nową formą wsparcia rodzin wielodzietnych*, „Problemy opiekuńczo-wychowawcze” 2015, nr 2.
- Lis W., *Bezpieczeństwo zdrowotne pacjentów w świetle obowiązujących przepisów*, [in:] *Prawna ochrona zdrowia pacjenta*, J. Pacian (ed.), Warszawa 2017.
- Machalska R., *Społeczeństwo wobec innego – niepełnosprawnego dziecka*, [in:] *Społeczeństwo wobec Innego. Kategoria innego w naukach społecznych i życiu publicznym*, L. Dziewięcka-Bokun, A. Śledzińska-Simon (eds.), Toruń 2010.
- Mariański J., *Godność ludzka jako wartość i sposoby jej uzasadniania w opinii młodzieży*, „Zeszyty Naukowe KUL” 2019, nr 4.
- Matusiak R., Sigda K., *Wybrane problemy rodziny dysfunkcyjnej*, [in:] *Profilaktyka społeczna a wielowymiarowość współczesnej rodziny. Wybrane zagadnienia XX i XXI wieku*, E. Juško, J. Burgerová, B. Wolny (eds.), Tarnów-Stalowa Wola-Łapczyca 2014.

- Matysiak A., Mynarska M., *Urodzenia w kohabitacji: wybór czy konieczność?*, [in:] Nowe wzorce formowania i rozwoju rodziny w Polsce. Przyczyny oraz wpływ na zadowolenie z życia, A. Matysiak (ed.), Warszawa 2014.
- Najwyższa Izba Kontroli, *Opieka zdrowotna nad dziećmi i młodzieżą w wieku szkolnym. Lata 2015-2017 (do 30 listopada)*, Warszawa 2018.
- Ostaszewski K., *Używanie substancji psychoaktywnych jako przejaw zachowań ryzykownych młodzieży szkolnej*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Dzieci się liczą. Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce, Warszawa 2017.
- Pierzchała E., Pierzchała J., *Oświata w sferze usług publicznych*, [in:] Administracja dóbr i usług publicznych, M. Woźniak (ed.), Warszawa 2013.
- Pyżalski J., *Zdrowie psychiczne i dobrostan młodych ludzi w czasie pandemii COVID-19 – przegląd najistotniejszych problemów*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2021, nr 2.
- Rewera M., *Czy Polacy są lekomanami?*, [in:] Wokół nadużywania leków, M. Łuka (ed.), Warszawa 2011.
- Rycak A., *Komentarz do art. 3045*, [in:] Kodeks pracy. Komentarz, K. Walczak (ed.), Warszawa 2020.
- Sarzała D., *Aksjologiczne i pedagogiczne aspekty narkomanii*, „Społeczeństwo i Rodzina” 2015, nr 1.
- Sitek M., *Współczesne dylematy praw kulturalnych*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarne” 2014, nr 5.
- Siudem A., Siudem I., *Profil psychologiczny osób samotnie wychowujących dzieci*, Lublin 2008.
- Stadniczeńko J., *Prawo dziecka do edukacji w systemie w systemie prawa międzynarodowego i polskiego (wybrane zagadnienie)*, [in:] Problemy edukacji w Europie Środkowej i Wschodniej. Wybrane aspekty badań, W. Słomski, Z. Sirojć (eds.), Warszawa 2020.
- Supreme Audit Office, *Opieka zdrowotna nad dziećmi i młodzieżą w wieku szkolnym. Lata 2015-2017 (do 30 listopada)*, Warszawa 2018.
- Szklarski G., *Konstytucyjne prawa socjalne na tle zasady sprawiedliwości społecznej*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2014, nr 3.
- Trzciniński J., Wiącek M., *Komentarz do art. 68*, [in:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, L. Garlicki, M. Zubik (eds.), Warszawa 2016.
- Winczorek P., *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Warszawa 2000.

